

Д. В. Дроздов, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Дроздов Д. В.

Педагогічні умови формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки.

У статті описано функціональну характеристику та практичне застосування педагогічних умов формування професійних якостей майбутніх тренерів, сформульовано концептуальні положення їх впровадження до навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: педагогічні умови, синергетика, навчально-професійна мотивація.

Дроздов Д. В.

Педагогические условия формирования профессиональных качеств будущих тренеров в процессе специальной подготовки.

В статье описано функциональную характеристику и практическое использование педагогических условий формирования профессиональных качеств будущих тренеров, сформулированы концептуальные положения их внедрения в учебно-воспитательный процесс в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: педагогические условия, синергетика, учебно-профессиональная мотивация.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Багатоаспектне вивчення проблеми формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі, визначення сутнісних характеристик провідних структур професійних якостей і аналіз реальної практики їх функціонування у студентів і сучасних тренерів повною мірою може стати достатньою науковою підставою для визначення й розробки педагогічних умов формування визначених якостей. Освітні стратегії нової педагогічної парадигми апелюють до необхідності створення належного особистісно-гуманістичного середовища, „адже аура навчально-виховного

процесу у вищому педагогічному закладі безпосередньо впливає на розвиток особистості майбутнього вчителя і якість його професійної компетенції” [1, с. 38]. Відтак педагогічні умови формування професійних якостей майбутніх тренерів повинні бути організовані у відповідності з інноваційними методологіями педагогічної освіти, спиратися на особистісно-орієнтовані й діяльнісні підходи до навчання. Обрана стратегія вирішення поставленої проблеми є майже недослідженою, тому наша стаття є *актуальною* та новою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено згідно з комплексною темою кафедри спортивних дисциплін Інституту фізичного виховання і спорту Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: „Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту” (0110U000395).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У нашій роботі ми спиралися на психолого-педагогічні, філософські та спеціальні дослідження таких науковців: І. Беха, А. Батаршева, Ю. Блудова, В. Плахтиєнко, І. Добронравової, О. Робуль та ін.

Формування мети дослідження. Мета дослідження – окреслити оптимальні педагогічні умови формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки у вищих навчальних закладах. Вона реалізується в наступних завданнях:

- сформулювати концептуальні положення, які лежать в основі розробки педагогічних умов формування професійних якостей майбутніх тренерів, розкрити їх змістове наповнення та довести ефективність вибору;
- описати функціональну характеристику та практичне застосування обраних педагогічних умов формування професійних якостей майбутніх тренерів.

Результати досліджень. У розробці формування професійних якостей майбутніх тренерів ми будемо спиратися на синергетичні принципи в освіті, зокрема, їх вплив на становлення особистості майбутнього професіонала.

Процеси самоорганізації нового інформаційного суспільства, що стали ознакою сучасного життя, показують, що „більшість освітян потребує практичного застосування синергетики в організацію навчального процесу” [2, с. 8]. При цьому зауважимо: практичне ставлення до дійсності є найбільш органічним для професійної діяльності спортивного тренера, який здійснює свою роботу більшою мірою спираючись на операційно-рухові, фізичні й психологічні можливості спортсменів і враховуючи набутий особистий практичний досвід. Тож вибудовуючи власну діяльність згідно особистісно-гуманістичної стратегії нової педагогічної парадигми – практичного застосування ідей синергетики – майбутній тренер долучається до ціннісних пріоритетів її розвитку.

Виходячи з вищевикладеного, ми й визначаємо концептуальні положення, які лежать в основі розробки педагогічних умов формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки.

Перше концептуальне положення стосується розуміння самого навчального процесу, який у межах синергетичного підходу, розглядається нами як макросвіт, де немає дисциплінарних кордонів, а його предметне поле „виходить за межі природних процесів у галузь людиновимірних систем, що самоорганізуються” [1, с. 35]. Таке розуміння навчального процесу обумовлене тим, що професійний тренер є своєрідною „відкритою системою” для саморозвитку і професійної компетентності в роботі зі спортсменами, який протягом усього професійного життя інтегрує методологічні знання про особливості спортивної діяльності, про людину, що знаходиться на перетині всіх природничих і гуманітарних наук, про світові історичні й культурні процеси, що так чи інакше впливають на характер виконуваної діяльності. „Робота тренера – складна та багатогранна за соціально-психологічним змістом – вимагає від особистості не лише соціальної активності, виразної професійно-педагогічної спрямованості, але й глибоких міжгалузевих знань, високої загальної культури” [3, с. 81], – зазначають дослідники Ю. Блудов та В. Плахтиєнко. Тож урахування відкритого характеру роботи майбутнього тренера висуває відповідні вимоги до характеру навчального процесу в

підготовці цих спеціалістів для подальшої професійної роботи, зокрема, розгляду його як системи оволодіння студентом спеціальних знань, умінь і навичок, потрібних для подальшої професійної роботи, і як процесу формування духовно своєрідної особистості спеціаліста з новим типом мислення, свідомості, розумінням свого місця в історії, суспільстві та світі.

Друге концептуальне положення полягає в тому, що формування професійних якостей має відбуватися за принципом ієрархічності (що яскраво демонструє уведена нами концептуально-технологічна модель формування відповідних професійних якостей). Наш світ ієрархізовано за багатьма ознаками – за масштабами просторовими, часовими, енергетичними. Рівнів ієрархії незліченно багато. Проте, треба наголосити, що основним смислом структурної ієрархії є складна природа вищих рівнів стосовно нижчих: „Будь-який елемент, пов’язуючись у структуру, передає їй частину своїх функцій, ступенів свободи, утворюючи певну колективну одиницю, що має свої колективні характеристики, яких могло не бути в елементів нижчого рівня” [1, с. 49]. Відповідно до цього, дотримання принципу підпорядкованості у процесі фахової підготовки майбутніх тренерів має служити еволюції професійної майстерності спеціаліста. Наприклад, розмежовуючи ієрархію особистісних та професійних якостей у становленні особистості, І. Бех зазначає, що „професійна діяльність належить до числа основних засобів побудови власного життєвого шляху. Та побудова такого шляху буде успішною тільки тоді, коли професійна діяльність набуває особистісного відтінку, тобто здатна відображати і втілювати через себе особистість” [4, с. 264].

Третє концептуальне положення стосується того, що процес навчання студентів – майбутніх тренерів – повинен максимально моделювати їхню подальшу професійну діяльність. Існуюча система освіти на факультетах фізичного виховання і спорту більшою мірою орієнтована на засвоєння теоретичних знань, а не оволодіння студентами технологією тренерської діяльності: „Потрібні тренеру теоретичні дисципліни викладаються у відриві від реальної тренерської практики, без виходу на конкретні задачі, які тренеру

належить постійно вирішувати” [5, с. 165–166], – зазначає А. Якимов. „У цьому зв’язку надзвичайно важливо, щоб із ранніх етапів професійного становлення студенти почали осмислення свого ціннісного простору, побачили його зв’язок із цілями і завданнями обраної професії, а також були залученими у спеціально організовану роботу з розвитку своїх смислових орієнтирів” [4, с. 266]. Прагнення людини здійснити себе через свою професійну діяльність є однією з основних культурних цінностей. Тому зміцнення і підтримка цього прагнення мусить виступити основним завданням професійної освіти. Залучення студентів до проектування своєї освіти може, з одного боку, зміцнювати професійну налаштованість, а з другого – слугувати зразком для побудови життєвої і професійної стратегії.

Тож використовуючи в навчально-виховному процесі стратегію послідовності, відкритості й практичності як концептуальних орієнтирів у формуванні професійних якостей майбутніх тренерів, необхідним постає створення відповідних педагогічних умов – „обставини чи обстановки, які сприяють розвитку або гальмуванню якогось педагогічного явища, процесу, властивості особистості тощо” [6, с. 29]. Завдяки реалізації (забезпечення) педагогічних умов ефективність формування професійної спрямованості особистості перетворюється із можливості на дійсність. Умови її набуття – це спеціально створені обставини внутрішнього та зовнішнього змісту, які активізують означені раніше фактори на здійснення бажаного впливу, створюють можливості для успішного формування та підвищення рівня професійної спрямованості.

Розробку *першої педагогічної умови* ми небезпідставно пов’язуємо з *формуванням у студентів позитивної Я-концепції*, тобто адекватним розумінням і прийняттям особистістю самої себе як суб’єкта саморозвитку зі своїм неповторним індивідуальним світом. Результати констатуючого експерименту, показали що найвищі оцінки за потребу оволодіння професійними якостями отримані в групах педагогічних, психологічних та особистісних напрямків. На формування перших двох груп якостей спеціально

зорієнтований курс психолого-педагогічних дисциплін, що є обов'язковими й провідними у навчанні майбутніх тренерів. На маргінесі навчальних практик знаходиться структура особистісних якостей спеціаліста, треба сказати, що й демократичні форми виховної роботи зі студентами не завжди носять системний характер, а отже, як правило, не є особливо ефективними у процесах самопізнання й соціальної самоорієнтації молодих людей. Е. Лузік зазначає, що „усім своїм змістом гуманітарна освіта має бути спрямована на людину в усій повноті її природного й суспільно-індивідуального буття. Інтереси людини, її щастя, добробут, здоров'я, благополуччя – понад усе, незалежно від того, яка проблема – економічна, природнича, соціально-політична чи соціокультурна – повинні розглядатися в будь-якому навчальному предметі” [7, с. 267–268].

З точки зору орієнтації на психологічну допомогу, важливо знати, у якій саме сфері діяльності тренер переживає себе спроможним чи неспроможним, на чому змістовно базує свою самоповагу, чи прагне досягнути свого ідеалу, чи переживає розірваність свого „інтимного Я” та публічної самопрезентації. Ці аспекти самосвідомості, на думку провідних психологів, повинні розкриватися за допомогою психодіагностичних та корекційних методик. Тож в межах формуючого експерименту нашого дисертаційного дослідження ми плануємо застосувати такі практичні методики (насамперед, психодіагностичні та корекційні), які б сприяли підвищенню самооцінки у студентів та її позитивної спрямованості, і, що важливіше, – формували цілісний новотвір особистісних якостей майбутнього тренера як основу повноцінного мікрорівня у вимірах синергетики.

Другою педагогічною умовою формування професійних якостей майбутніх тренерів, зокрема, патріотичних, прагматичних та інноваційних (оцінених респондентами найнижчими показниками), є впровадження навчально-професійної мотивації до системи навчання майбутніх тренерів. „Мотивація займає провідне місце у структурі особистості і є одним з основних понять, що використовуються для пояснення змін поведінки чи діяльності” [8,

с. 219]. На думку А. Батаршева, мотиваційне забезпечення навчально-професійної діяльності представляє собою „систему принципів та правил, форм та методів, керуючись якими викладачі або керівники начального процесу стимулюють студентів до активізації формотворчих процесів” [9, с. 107], зокрема, виховання й розвитку професійних якостей, необхідних для подальшої успішної діяльності тренера.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що в розвитку і фіксації мотивації щодо формування професійних якостей тренера вагому роль відіграють такі джерела мотивації, як особливості психіки індивіда, особиста потреба в успіху, визнанні, спілкуванні з іншими тощо, а також особливості поставленого рухового завдання, в якому можна виділити форми новизни, вправи технічної чи фізичної складності тощо. При цьому, на думку Б. Дж. Кретті, необхідно застосовувати різноманітні виправдані методи стимуляції мотивації, „оскільки навіть довготривалий або короткотривалий ефект, отриманий від певного способу мотивації, надалі може стати найменш ефективним” [10, с. 103].

Отже, у межах нашого експерименту ми будемо спиратися на методики, пов’язані з розвитком у студентів навчально-професійної мотивації, тобто такої, що спонукає до активності змістом і процесом освітньо-виховної діяльності, коли індивіда тренерська діяльність приваблює сама по собі, подобається її виконувати, виявляти інтелектуальну, емоційну або творчу активність тощо.

Продовжуючи дослідницьку роботу, ми звертаємося до *останньої педагогічної умови* формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки – міждисциплінарного характеру системи навчання спортивних тренерів у вищих навчальних закладах. Виділення цієї умови зумовлено низкою об’єктивних причин:

- Специфікою тренерської роботи, що на сучасному етапі розвитку демонструє розширення змісту завдань і безпосередньої практики в галузі фізичного виховання і спорту, постає поліфункціональним видом діяльності, де формування окремих професійних якостей тренера органічно пов’язано з

загальнокультурним, соціальним і духовним розвитком людства;

- Розумінням особистості тренера як цілісної системи, сприйняття її у нерозривній єдності біологічної природи і духовного стану, соматопсихічного і соціокультурного індивіда, людської індивідуальності як складної й багаторівневої системи;

- Характером існуючої системи навчання, де, поряд зі світовими тенденціями щодо нового осмислення проблем фізичної культури і спорту – психологічних, соціологічних, філософсько-культурологічних – на жаль, оптимізації освітніх практик приділяється найменше уваги.

Сучасні учені довели, що „у змісті оновленої підготовки профільного вищого навчального закладу першорядну роль мають відігравати інтегровані (міждисциплінарні) курси, які містять фундаментальні (філософські й методологічні) знання, що є базою для формування загальної й професійної культури” [7, с. 270]. Ймовірно, ці курси або окремі методики мають стати основою для адаптації випускників вищих навчальних закладів до нових професій, спеціалізацій, а також теоретичною основою для розгортання прикладних наукових досліджень. З іншого боку, необхідність удосконалення змісту гуманітарної освіти також обумовлена визначенням у сучасній соціокультурній ситуації пріоритету цілісної особистості, про що мова йшла при описі першої педагогічної умови формування професійних якостей майбутніх тренерів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У перспективі планується перевірити ефективність та доцільність уведення педагогічних умов формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки.

Література

1. **Робуль О.** Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти / О. Робуль // Філософія освіти. – 2006. – № 1(3). – С. 35-41.

2. **Добронравова І.** Філософія науки і синергетика освіти / І. Добронравова // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 7-12.
3. **Блудов Ю. М., Плахтиенко В. А.** Личность в спорте : очерки исследов. психол. спортсмена / Ю. Блудов, В. Плахтиенко. – М. : Сов. спорт, 1987. – 160 с.
4. **Бех І. Д.** Виховання особистості : У 2-х кн. Кн. 2 : особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади [Навч.-метод. посіб.] / І. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
5. **Якимов А. М.** Основы тренерского мастерства : [Учеб. пособ. для высш. учеб. заведений физ. культуры] / А. М. Якимов. – М. : Тера-Спорт, 2003. – 176 с.
6. **Виленский М. Я., Сафин Р. С.** Профессиональная направленность физического воспитания студентов педагогических специальностей : [Учеб. пособ.] / М. Виленский, Р. Сафин. – М. : Высш. шк., 1989. – 159 с.
7. **Лузік Е.** Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України : проблеми та перспективи / Е. Лузік. – Філософія освіти. – 2006. – № 2(4). – С. 266-270.
8. **Столин В. В.** Общая психодиагностика / В. Столин. – СПб. : Изд-во „Речь”, 2003. – 440 с.
9. **Батаршев А. В.** Учебно-профессиональная мотивация молодежи : [Учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / А. В. Батаршев. – М. : Изд. центр „Академия”, 2009. – 192 с.
10. **Кретти Брайент Дж.** Психология в современном спорте. / Дж. Кретти Брайент / Пер. с англ. Ханина Ю. Л. – М.: Физкультура и спорт, 1978. – 224 с.

Drozdov D. V.

Pedagogical conditions in developing professional skills of future trainers in special podgotovki.

The article describes the functionality and practical use of the pedagogical conditions for the formation of professional qualities of future trainers Conceptual

status of their implementation in the educational process in higher educational zavedenii.

Keywords: pedagogical conditions, synergist, educational and professional motivatsiya.

Відомості про автора

Дроздов Дмитро В'ячеславович – аспірант, викладач кафедри спортивних дисциплін Інституту фізичного виховання і спорту Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.